

شرح مبسوط قانون مجازات اسلامی

مصوب ۱۳۹۲

مواد عمومی دیات (۳)

(مسئول پرداخت دیه و مهلت پرداخت دیه)

مواد ۴۷۴ تا ۴۹۱

مسعود امامی

تحت اشراف

مؤسسه دائرة المعارف فقه اسلامی

سرشناسه	: امامی، مسعود، ۱۳۴۳ -
عنوان قراردادی	: ایران. قوانین و احکام Iran. Laws, etc
عنوان و نام پدیدآور	: شرح مبسوط قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ مواد عمومی دیات (۲) (مستول پرداخت دیه و مهلت پرداخت دیه) مواد ۴۷۴ الی ۴۹۱ / مسعود امامی؛ تحت اشراف مؤسسه دایرة المعارف فقه اسلامی.
مشخصات نشر	: قم: مؤسسه دایرة المعارف فقه اسلامی بر مذهب اهل بیت (ع)، ۱۴۰۲.
مشخصات ظاهری	: ۳۶۸ ص
شابک	: 978-600-279-127-6
وضعیت فهرست‌نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه: ص. [۳۴۵] - ۳۶۸؛ همچنین به صورت زیرنویس.
موضوع	: حقوق جزا -- ایران Criminal law -- Iran حقوق جزا -- ایران -- تفسیر و استنباط Criminal law -- Iran -- Interpretation and construction حقوق جزا (فقه) -- ایران -- تفسیر و استنباط Crime law (Islamic law) -- Interpretation and construction -- Iran دیات -- ایران Blood money (Islamic law) -- Iran مؤسسه دایرة المعارف فقه اسلامی بر مذهب اهل بیت (ع)
شناسه افزوده	: KJMH2800
رده‌بندی کنگره	: ۳۶۵/۵۵
رده‌بندی دیوبی	: ۹۴۹۳۵۲۸
شماره کتابشناسی ملی	: فیبا
اطلاعات رکورد کتابشناسی	

شرح مبسوط قانون مجازات اسلامی

مواد عمومی دیات (۳): مستول پرداخت دیه و مهلت پرداخت دیه؛ مواد ۴۷۴ تا ۴۹۱
زیر نظر مؤسسه دایرة المعارف فقه اسلامی

تألیف : مسعود امامی
ویراستار : واحد آماده‌سازی گروه فقه جزا
ناشر : مؤسسه دایرة المعارف فقه اسلامی
نوبت چاپ : اول
تاریخ : ۱۴۰۲
تیراژ : ۵۰۰
چاپخانه : نیتوا
شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۲۷۹-۱۲۷-۶

(کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است)

۱۸۰۰۰۰ تومان

قم: انتهای خیابان انقلاب، بالاتر از گلزار شهداء مؤسسه دایرة المعارف فقه اسلامی
تلفن: ۰۲۵-۳۷۷۳۹۹۹۹ ص پ: ۳۷۱۸۵/۵۵۹
فروشگاه و نمایشگاه دانمی: قم، خیابان معلم، میدان روح‌الله، نبش کوچه ۱۳، جنب بیت حضرت امام (ره).
تلفن: ۰۲۵-۳۷۷۴۵۶۰۸ ص پ: ۳۷۱۸۵/۳۷۹۶

اشاره

این مجموعه در شرح قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ با اشاره و اشراف حضرت آیت الله العظمی سید محمود هاشمی شاهرودی رضوان الله علیه توسط گروهی از فضایی که تدوین پیش نویس بخش های حدود و قصاص و دیات لایحه قضایی قانون مجازات اسلامی را بر عهده داشتند نگاشته شده است. آگاهی کامل نویسندگان بر مراحل تکوین و تدوین این قانون در بخش های مذکور و وقوف آنان بر سرگذشت تک تک مواد این قانون از مراحل پیشنهاد اولیه تا تصویب نهایی آن موجب شده تا همه زوایای قابل بحث در شرح هر ماده به دقت بررسی شده و مفهوم الفاظ و قیود هر ماده و مراد و مقصود اصلی آن به روشنی بیان شود و نقاط ابهام و اجمال آن با ایضاح و تبیین مناسب برطرف گردد. علاوه بر این از آنجا که قانون مجازات اسلامی برگرفته از فقه است ذیل شرح هر ماده مستندات فقهی آن نیز آورده شده که نشان دهنده عقبه علمی این قانون در متون فقه امامیه است. در شرح هر ماده به چهار محور اساسی پرداخته شده است: نخست پیشینه قانون گذاری مربوط به آن ماده، دوم شرح مفاد ماده، سوم بیان مستندات و گاه ادله فقهی، چهارم در موارد لزوم نقد ماده و پیشنهاد اصلاح آن.

متن این مجموعه در بخش های مختلف، با توجه به نوع نگاه و میزان دانش و سبک نگارش نویسندگان، طبعاً متفاوت بوده و در مراتب یکسانی قرار ندارد؛ با این وصف، همه این مجموعه در پرداختن به چهار محور اساسی مذکور در شرح هر

ماده به سیاق منسجمی نگارش یافته است. مسئولیت محتوای مطالب شرح بر عهده نویسندگان است.

با تقدیر از آفرینندگان این اثر، اینک شرح بخش سوم «مواد عمومی دیات» (مسئول پرداخت دیه و مهلت پرداخت دیه) از قانون مجازات اسلامی تقدیم می‌گردد و مجلدات دیگر نیز متعاقباً انتشار خواهد یافت.

مؤسسه دایرة المعارف فقه اسلامی بر مذهب اهل بیت علیهم السلام

واحد تدوین فقه جزاء

سید مرتضی تقوی

فهرست مطالب

مقدمه	۱۹
ماده ۴۷۴: عدم دسترسی به مرتکب در جنایت شبه عمد	۲۱
۱. پیشینه قانون گذاری	۲۱
۲. حکمت تقنین	۲۳
۳. جنایت شبه عمد	۲۴
۴. مرگ یا فرار	۲۵
۵. موارد دیگر عدم دسترسی	۲۷
۶. کمتر بودن اموال مرتکب از مقدار دیه	۲۷
۷. مستثنیات دین	۲۸
۸. اموال غیر قابل دسترس	۳۰
۹. پرداخت از بیت المال	۳۰
۱۰. دسترسی به اموال مرتکب بعد از پرداخت بیت المال	۳۲
۱۱. سیر تصویب ماده ۴۷۴	۳۴
۱۲. عدم تمکن مالی مرتکب	۳۶

۱۳. عدم شناسایی مرتکب ۳۸
۱۴. مستند فقهی ۳۸
- ۱۴-۱. عدم دسترسی به جانی در قتل شبه عمد ۳۸
- قول اول: مال جانی، سپس اقرب فالاقرب، سپس بیت المال ۳۹
- قول دوم: مال جانی ۴۳
- قول سوم: مال جانی، سپس بیت المال ۴۴
- ۱۴-۲. عدم دسترسی به جانی در جنایت شبه عمد کمتر از نفس ۴۵
۱۵. پیشنهاد ۴۷
- ماده ۴۷۵: عدم دسترسی به مرتکب در جنایت خطای محض ۴۸
۱. پیشینه قانون گذاری ۴۸
۲. جنایت خطای محض ۴۸
۳. پرداخت دیه بر عهده مرتکب در جنایت خطای محض ۴۹
۴. نکات مشترک در شرح ماده قبل و این ماده ۴۹
۵. تقیید به ماده ۴۷۱ ۵۱
۶. مستند فقهی ۵۱
۷. پیشنهاد ۵۴
- ماده ۴۷۶: دیه در حکم سایر دیون متوفی ۵۵
۱. پیشینه قانون گذاری ۵۵
۲. موارد پرداخت دیه از سوی مرتکب ۵۵
۳. فروض مختلف فوت مرتکب ۵۶
۴. احکام سایر دیون متوفی ۵۸
۵. فوت عاقله ۶۰
۶. مستند فقهی ۶۰

- ۶-۱. ثبوت حکم سایر دیون متوفی برای دیه ۶۰
- ۶-۲. حال شدن مهلت پرداخت دیه بعد از مرگ مرتکب ۶۱
- قول اول: حال شدن مهلت پرداخت ۶۲
- قول دوم: حال نشدن مهلت پرداخت ۶۳
۷. پیشنهاد ۶۳
- ماده ۴۷۷: علم اجمالی به ارتکاب جنایت از طرف یک نفر از چند نفر ۶۴
۱. پیشینه قانون‌گذاری ۶۴
۲. علم اجمالی ۶۵
۳. فروض علم اجمالی به وجود مرتکب ۶۷
۴. ارتکاب جنایت توسط یک نفر ۶۸
۵. لوٹ بر یکی از اطراف علم اجمالی و اقامه قسامه ۶۹
۶. لوٹ مردّد ۷۱
۷. فقدان لوٹ ۷۴
۸. ایراد شورای نگهبان ۷۶
۹. پرداخت دیه از بیت‌المال در قتل و به‌طور مساوی در غیر قتل ۷۷
۱۰. اقرار، منشأ علم اجمالی (شرح تبصره) ۷۸
۱۱. مستند فقهی ۸۰
- ۱۱-۱. تنجّز علم اجمالی ۸۰
- ۱۱-۲. علم اجمالی به ارتکاب جنایت ۸۳
- قول اول: قرعه ۸۴
- قول دوم: تساوی ۸۶
- قول سوم: بیت‌المال ۹۴
- ۱۱-۳. قسامه در موارد علم اجمالی ۹۷

۱۱-۴. اقرار متهمان..... ۱۰۴

قول اول: تخیی میان قصاص اقرار کننده عمد و دریافت دیه از اقرار کننده خطا..... ۱۰۵

قول دوم: تخییر میان قصاص اقرار کننده عمد و دریافت نصف دیه از هریک..... ۱۰۹

قول سوم: قرعه در موارد علم اجمالی و بیت المال در موارد دیگر..... ۱۰۹

قول چهارم: دریافت دیه از اقرار کننده به خطا..... ۱۱۰

۱۲. پیشنهاد..... ۱۱۲

ماده ۴۷۸: امتناع اطراف علم اجمالی از سوگند یا قسامه..... ۱۱۴

۱. پیشینه قانون گذاری..... ۱۱۴

۲. در ادامه ماده قبل..... ۱۱۵

۳. انحلال حکمی علم اجمالی..... ۱۱۵

۴. تفاوت مبانی در مواد ۴۷۷ و ۴۷۸ در موارد علم اجمالی..... ۱۱۶

۵. موارد انحلال و عدم انحلال علم اجمالی..... ۱۱۷

۶. دیه به طور مساوی بر عهده امتناع کنندگان..... ۱۲۰

۷. ناهماهنگی میان مواد..... ۱۲۱

۸. مستند فقهی..... ۱۲۲

۹. پیشنهاد..... ۱۲۲

ماده ۴۷۹: علم اجمالی به صدور رفتار جنایت آفرین از یکی از افراد معین..... ۱۲۴

۱. پیشینه قانون گذاری..... ۱۲۴

۲. تخصیص ماده ۴۷۷..... ۱۲۵

۳. موضوع ماده..... ۱۲۶

۴. تأثیر رفتارها..... ۱۲۷

۵. نزاع دسته جمعی..... ۱۲۸

۶. اقامه قسامه یا درخواست سوگند..... ۱۳۰

۱۳۱	۷. مجازات تعزیری.....
۱۳۲	۸. مستند فقهی.....
۱۳۴	۹. پیشنهاد.....
۱۳۵	ماده ۴۸۰: اقامه قسامه علیه یکی از اطراف علم اجمالی.....
۱۳۵	۱. پیشینه قانون‌گذاری.....
۱۳۵	۲. تکرار مفاد ماده ۴۷۷.....
۱۳۶	۳. اطراف علم اجمالی.....
۱۳۶	۴. شرح ماده.....
۱۳۷	۵. امکان اثبات جنایت با قسامه.....
۱۳۷	۶. مقررات قسامه.....
۱۳۷	۷. مستند فقهی.....
۱۳۸	۸. پیشنهاد.....
۱۳۹	ماده ۴۸۱: لوث مردد.....
۱۳۹	۱. پیشینه قانون‌گذاری.....
۱۳۹	۲. تکرار مفاد ماده ۳۳۳.....
۱۴۱	۳. علم اجمالی غیر وجدانی.....
۱۴۴	۴. مستند فقهی.....
۱۴۴	۵. پیشنهاد.....
۱۴۵	ماده ۴۸۲: سقوط قصاص در موارد علم اجمالی.....
۱۴۵	۱. پیشینه قانون‌گذاری.....
۱۴۵	۲. تعیین وجدانی و تعیین تعبدی.....
۱۴۶	۳. فایده این ماده.....
۱۴۷	۴. سقوط قصاص در برخی موارد تعیین مرتکب.....

۵. تعزیر اطراف علم اجمالی..... ۱۴۸
۶. مستند فقهی..... ۱۵۰
- ۶-۱. قصاص در موارد عدم تعیین جانی..... ۱۵۰
- ۶-۲. قصاص در موارد تعیین جانی..... ۱۵۱
۷. پیشنهاد..... ۱۶۰
- ماده ۴۸۳: تعارض دو اقرار..... ۱۶۱
۱. پیشینه قانون‌گذاری..... ۱۶۱
۲. جنایت موجب دیه..... ۱۶۴
۳. فاصله زمانی میان دو اقرار..... ۱۶۵
۴. بیش از دو اقرار..... ۱۶۵
۵. اقرار دوم..... ۱۶۵
۶. عدم علم تفصیلی به کذب..... ۱۶۶
۷. تحقیقات دادگاه..... ۱۶۶
۸. گرفتن دیه از چند اقرار کننده..... ۱۶۷
۹. ارتباط این ماده با تبصره ماده ۴۷۷..... ۱۶۷
۱۰. اقرار به جنایت موجب قصاص..... ۱۶۸
۱۱. مستند فقهی..... ۱۶۹
۱۲. پیشنهاد..... ۱۶۹
- ماده ۴۸۴: پرداخت دیه از بیت‌المال در موارد عدم شناسایی قاتل..... ۱۷۰
۱. پیشینه قانون‌گذاری..... ۱۷۰
۲. اختصاص به قتل..... ۱۷۱
۳. پرداخت از بیت‌المال..... ۱۷۲
۴. سوگند یا قسامه بر براءت..... ۱۷۳

۱۷۵	۵. لوٲ بر افراد نامعین
۱۷۷	۶. تکرار و لغویت
۱۷۷	۷. مستند فقهی
۱۷۷	۸. پیشنهاد
۱۷۸	ماده ۴۸۵: ضمان در اجرای مجازات‌های بدنی
۱۷۸	۱. پیشینه قانون‌گذاری
۱۸۰	۲. مجازات‌های بدنی
۱۸۲	۳. مجازات بیشتر یا سرایت به بیشتر
۱۸۳	۴. مجری حکم
۱۸۳	۵. شمول مقررات عام نسبت به حکم اول
۱۸۴	۶. عمد یا تقصیر
۱۸۵	۷. عدم ضمان در اجرای قصاص و حد
۱۸۵	۸. ضمان بیت‌المال در اجرای تعزیر بدنی
۱۸۶	۹. تغییر در روند قانون‌گذاری
۱۸۸	۱۰. عدم ضمان در جنایت محکوم‌علیه بر خودش (شرح تبصره)
۱۸۸	۱۱. تخصیص مواد ۱۳ و ۴۴۲ و ۴۷۳ به ماده ۴۸۵
۱۹۰	۱۲. مستند فقهی
۱۹۴	۱-۱۲. آسیب بیشتر در اجرای قصاص
۱۹۹	دلیل اول: روایات
۲۰۰	دلیل دوم: اذن شرعی در اجرای قصاص
۲۰۱	دلیل سوم: اصل
۲۰۱	۲-۱۲. آسیب بیشتر در اجرای حد

- قول اول: عدم ضمان ۲۰۱
- دلیل اول: روایات ۲۰۴
- دلیل دوم: قاعده احسان ۲۰۵
- دلیل سوم: اذن شرعی در اجرای حد ۲۰۵
- دلیل چهارم: اصل ۲۰۶
- قول دوم: ضمان امام در حدود حق الناسی ۲۰۶
- ۱۲-۳. آسیب بیشتر در اجرای تعزیر ۲۰۹
- قول اول: عدم ضمان ۲۰۹
- دلیل اول: روایات ۲۱۰
- دلیل دوم: اصل ۲۱۲
- دلیل سوم: اذن شرعی در اجرای تعزیر ۲۱۳
- دلیل چهارم: قاعده احسان ۲۱۳
- قول دوم: ضمان بیت المال ۲۱۳
- ۱۲-۴. استناد آسیب به محکوم علیه ۲۱۴
- قول اول: تقدیم قول اجراکننده ۲۱۵
- قول دوم: تقدیم قول محکوم علیه ۲۱۶
۱۲. پیشنهاد ۲۱۷
- ماده ۴۸۶: ضمان در تقصیر یا اشتباه قاضی ۲۱۸
۱. پیشینه قانون گذاری ۲۱۸
۲. اجرای حکم قصاص یا حد یا تعزیر ۲۱۹
۳. پس از اجرای حکم ۲۲۰
۴. چهار مرحله رسیدگی ۲۲۱

۵. قاضی صادر کننده حکم قطعی ۲۲۷
۶. تعزیر مقرر در کتاب پنجم تعزیرات ۲۲۸
۷. مستند فقهی ۲۳۱
- قول اول: ضمان بیت المال ۲۳۳
- دلیل اول: روایت ۲۳۴
- دلیل دوم: قاعده احسان ۲۳۵
- دلیل سوم: اذن شرعی ۲۳۵
- قول دوم: ضمان قاضی ۲۳۹
۸. پیشنهاد ۲۴۰
- ماده ۴۸۷: ضمان بیت المال در عدم شناسایی قاتل و قتل در ازدحام ۲۴۱
۱. پیشینه قانون گذاری ۲۴۱
۲. ناشناخته بودن قاتل ۲۴۲
۳. موارد ناشناخته بودن قاتل ۲۴۷
۴. شناسایی قاتل به علم اجمالی ۲۴۸
۵. ضمان بیت المال در تصادفات رانندگی ۲۴۹
۶. ازدحام ۲۵۲
۷. قتل در اثر ازدحام ۲۵۲
۸. درخواست دیه از سوی اولیای دم ۲۵۵
۹. مهلت پرداخت دیه ۲۵۶
۱۰. مستند فقهی ۲۵۷
- ۱۰-۱. ضمان بیت المال در مورد عدم شناسایی قاتل ۲۵۹
- ۱۰-۲. ضمان بیت المال در موارد مرگ در اثر ازدحام ۲۶۵

فصل پنجم: مهلت پرداخت دیه ۲۷۱

ماده ۴۸۸: مهلت پرداخت دیه در جنایت عمد، شبه‌عمد و خطای محض ۲۷۱

۱. پیشینه قانون‌گذاری ۲۷۱

۲. مهلت پرداخت دیه ۲۷۳

۳. حکمت تعیین مهلت ۲۷۷

۴. زمان وقوع جنایت ۲۷۸

۵. تراضی به نحو دیگر ۲۸۰

۶. عمد موجب دیه ۲۸۰

۷. ظرف ۲۸۳

۸. سال قمری ۲۸۳

۹. عدم تعیین نوع جنایت ۲۸۴

۱۰. پرداخت دیه بین مهلت‌های مقرر (شرح تبصره) ۲۸۵

۱۱. مهلت پرداخت ارش ۲۸۷

۱۲. مستند فقهی ۲۸۸

۱۲-۱. مهلت پرداخت دیه در جنایت خطای محض ۲۸۹

۱۲-۲. مهلت پرداخت دیه در جنایت عمد ۲۹۴

قول اول: یک سال ۲۹۵

قول دوم: عدم مهلت ۲۹۶

۱۲-۳. مهلت پرداخت دیه در جنایت شبه‌عمد ۲۹۷

قول اول: دو سال ۲۹۷

قول دوم: یک سال ۳۰۲

قول سوم: یک سال در مورد غنی و دو سال در مورد فقیر ۳۰۳

۳۰۳	قول چهارم: سه سال
۳۰۵	۴-۱۲. آغاز زمان مهلت پرداخت
۳۰۹	۵-۱۲. مهلت پرداخت در ارش
۳۱۰	قول اول: شمول نسبت به ارش
۳۱۲	قول دوم: عدم شمول نسبت به ارش
۳۱۳	۱۳. پیشنهاد
۳۱۵	ماده ۴۸۹: تقسیط دیه در هر سال
۳۱۵	۱. پیشینه قانون گذاری
۳۱۶	۲. اقساط سالانه
۳۱۷	۳. مستند فقهی
۳۲۴	ماده ۴۹۰: قیمت هنگام پرداخت
۳۲۴	۱. پیشینه قانون گذاری
۳۲۶	۳. انواع دیه
۳۲۷	۴. قیمت
۳۲۸	۵. قیمت دیه
۳۲۹	۶. پرداخت دیه به صورت اقساطی
۳۳۰	۷. توافق بر مبلغ قطعی
۳۳۱	۸. مستند فقهی
۳۳۹	۹. پیشنهاد
۳۴۰	ماده ۴۹۱: مهلت پرداخت دیه در موارد تراضی بر دیه در جنایت عمدی
۳۴۰	۱. پیشینه قانون گذاری
۳۴۱	۲. مهلت پرداخت دیه در جنایت عمد

۳. آغاز مهلت یک سال ۳۴۲

۴. گذشت مشروط ۳۴۳

۵. مستند فقهی ۳۴۴

فهرست منابع ۳۴۷

الف) کتاب‌ها ۳۴۷

ب) مجلات ۳۷۰

مقدمه

کتاب حاضر در ادامه سلسله مجلدات شرح مبسوط قانون مجازات اسلامی مصوب سال ۱۳۹۲ نگارش یافته و در آن برخی مواد فصل چهارم (مسئول پرداخت دیه) و فصل پنجم (مهلت پرداخت دیه) از بخش اول (مواد عمومی) کتاب دیات شرح شده است. مجموع مواد شرح شده در این مجلد ۱۸ ماده است که از مواد ۴۷۴ آغاز و به ماده ۴۹۱ پایان می‌یابد.

تا کنون - علاوه بر این کتاب - شش مجلد دیگر از این مجموعه به قلم نگارنده تقدیم خوانندگان محترم شده است که عبارت‌اند از:

۱. شرح بخش سوم (قصاص عضو) کتاب قصاص حاوی شرح ۳۱ ماده (مواد ۳۸۶ تا ۴۱۶).

۲. شرح بخش چهارم (اجرای قصاص) کتاب قصاص حاوی شرح ۳۱ ماده (مواد ۴۱۷ تا ۴۴۷).

۳. شرح فصل چهارم (قواعد عمومی دیه منافع) و فصل پنجم (دیه مقرر منافع) از بخش دوم (مقادیر دیه) از کتاب دیات حاوی شرح ۳۸ ماده (مواد ۶۷۱ تا ۷۰۸).

۴. شرح فصل ششم (دیه جراحات) و فصل هفتم (دیه جنین) و فصل هشتم (دیه جنایت بر میت) از بخش دوم (مقادیر دیه) از کتاب دیات، حاوی شرح ۲۰ ماده (مواد ۷۰۹ تا ۷۲۸) که آخرین مواد کتاب دیات هستند.

۵. شرح فصل اول (تعریف دیه و موارد آن) و فصل دوم (ضمان دیه) و فصل سوم (راه‌های اثبات دیه) از بخش اول (مواد عمومی) از کتاب دیات که اولین مواد کتاب دیات هستند و حاوی شرح ۱۴ ماده (مواد ۴۴۸ تا ۴۶۱) می‌باشد.
۶. شرح ۱۲ ماده نخست از فصل چهارم (مسئول پرداخت دیه) از بخش اول (مواد عمومی) از کتاب دیات (مواد ۴۶۲ تا ۴۷۳).

در این شرح مهم‌ترین تفاوت‌های این قانون با قانون مجازات اسلامی مصوب سال ۱۳۷۰ و قانون دیات مصوب سال ۱۳۶۱ توضیح داده شده است. همچنین دلالت الفاظ و عبارات هر ماده و ارتباط با مواد دیگر قانون و قوانین موضوعه دیگر به تفصیل تبیین گردیده است. افزون بر این - همچون شروع گذشته - کوشش شده مبانی و آرای فقهی با دقت و سعی‌المقدور به‌طور کامل گزارش داده شود تا خواننده اشراف لازم را به مبانی فقهی قانون پیدا کند. در عین حال نویسنده خود را ملزم ندیده است که در همه موارد اختلافی میان فقیهان یا حقوق‌دانان اظهار نظر کند و قوی را بر قول دیگر ترجیح دهد؛ چراکه خود در برخی موارد به نتیجه روشنی نرسیده است. در پایان شرح هر ماده، پیشنهاد اصلاح ماده در صورت لزوم، ارائه گردیده است.

موجب امتنان و سپاس است که این اثر مورد ارزیابی اساتید و صاحب‌نظران فرهیخته و بزرگواری قرار گرفته است که عبارت‌اند از: دکتر احمد حاجی ده‌آبادی استاد دانشگاه تهران، حجت الاسلام و المسلمین محمود زمانی و حجت الاسلام و المسلمین سید مرتضی تقوی از اساتید و پژوهشگران حوزه علمیه قم.

الحمد لله رب العالمین

مسمود امامی